

ՋՈՒՂԱՅԵՅՈՑ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ

Դառն կսկիծով ողբաց Ջուղայեցիին ա-
մէն տեղ, ի լուր այն գոյժին թէ ոչ ևս է
Ամենապատիւ Գահակալը նրուսադէմի Սըր-
բոց Յակոբեանց՝ Թորգոմ Սրբապան, եր-
բեմն Մայր Աթոռոյ Նուիրակ Հնդկահայոց
է այնչափ մօտիկ իրենց սրտին ու մտքին:

Գերազանցապէս բարձր եղաւ անոր
անձին տպաւորութիւնը և խորունկ ու տե-
ւական անոր շահած սէրը Հնդկաբնակ Ջու-
ղայեցւոց մէջ, որոնց ծանօթ էր ան արդէն
իրեն երկու մեծանուն և սիրելի վարդապետ-
ներու հոգեծին ու արժանաւոր յաջորդ Ար-
մաշու Դպրեվանոսը մէջ. բազմարդիւն ա-
ռաջնորդ երկու հայաշատ, կենսունակ ու
պատմական թեմերու. և հարուստ՝ Ամե-
նագոր բրդի և պիրճախօս լեզուի տաղանդ-
ներով:

Եկաւ ան մեծ պատերազմի ամենա-
դաժան շրջանին, Հայութեան արհաւիրք-
ներու և մեծ յայտերու ալ օրերուն, Հնդ-
կահայոց եղբայրական օգնութիւնը հասցը-
նելու Վաղարշապատի դաշտերուն մէջ խըռ-
նուած Վասպուրականցի վերաւոր ու ան-
պատասպար, սովի և համաճարակներու մատ-
նուած գաղթականներուն:

Եկաւ հաւատքով և յայտերով, իր ա-
ռաքելութեան խորունկ գիտակցութեամբ, և
զայն յաջողապէս ի գլուխ հանելու հաս-
տատ վճռականութեամբ:

Հնդկահայերը սիրազեղ խանդավառու-
թեամբ և ջերմհուանդ զգացումներով ըն-
դունեցին Սրբապան Նուիրակը իրեն կեն-
դանի հոգին նահատակուող Հայութեան,
ցողելով անոր Ս. Աջը իրենց արցունքնե-
րով: ՈՍյոց արցունքները, այդ ջերմ ար-
ցունքները, Աստուած իմ, ինչե՛ր կ'ըսեն,
ինչե՛ր. ցողեցին ոչ միայն ձեռքերս, այլ
և սիրտս ու հոգիս՝ փոքրիկով զիս. և
զգացի թէ որչա՛փ փոքրած է Նրախը Ջու-
ղայեցւոց անցքի պահուն . . . »:

Կարճ ու արագ պիտի ըլլար Նուիրա-
կին այցը. ժամանակի պահանջն էր այդ,
ինչպէս նաև անոր առաքելութեան: Ուր
որ հասաւ՝ յաջորդ օրը անվրէպ իր գոր-
ծին լծուեցաւ: Առաջին տեղը կը զբաւէր
միշտ Պատարագը, ուր Նուիրակը կը վերա-

նար և կը վերացնէր ժողովուրդը Աստուծոյ
և աւետարանական ճշմարտութեանց, լու-
սաւորելով անոնց միտքն ու հոգին և ազգա-
յին զգացումը: Անմիջապէս վերջ կամ յա-
ջորդ օրը հանգանակութիւն, որ իրեն հա-
մար կը նշանակէր տունէ տուն հոգեւոր այ-
ցելութիւն և անձնական հազորդակցութիւն
Իւրաքանչիւր յարկի տակ՝ բարձր կամ խո-
նար, իր սէրն ու իտեալը կ'ապրէր, եր-
ջանկացնելով մէն մի օրրո՛ւ՝ մինչև օրօրոյն
փոքրիկը: Ամէն ոք կը փափաքէր մտնել
իր Տետրակին մէջ, որովհետեւ անկէ փըր-
ցուած էջերը Վկայական պիտի ըլլային ճըշ-
մարիտ Պրիտսոնէութեան և ազգասիրու-
թեան: Քրիտ տեսնէր տան Աստուածա-
շունչը և թէ ո՞վ կար յիշատակարանին մէջ.
պիտի քննէր զբաղարանը, և այսպէս ժա-
մերով: Հանդէսներ՝ անպակաս եղան բնա-
կանաբար իր Նախագահութեամբ փառա-
ւորուելու: Պաշտօնական և քարեկամական
տեսանկութիւնները կը լեցնէին իր ժամա-
նակի մեծ մասը, իսկ գիշերները՝ երբ ամէն
մարդ կ'առանձնանար հանգստանալու՝ ան
յաճախ կը լուսցնէր նօթագրութեամբ, յի-
շատակարաններու և արձանագրութիւննե-
րու ընդօրինակութեամբ:

Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան
Վսեմ. Նախագահին խնդրանքով ստանձ-
նած էր Բարեգործականի Մասնաճիւղեր
հաստատելու դժուարին գործին ալ: Ասիկա
կրկնապատկեց ու եռապատկեց իր յոգնու-
թիւնները, բայց ոչինչ. քանի որ այն ան-
նախընթաց յաջողութիւնը որ ինք ունեցաւ
այդ աշխատանքն՝ պիտի ապահովէր իր
սիրելի Միութեան նոր և բերրի զաւտ մը:
Եւ այսպէս Ֆիլիլքական և մտաւոր ան-
դադրում աշխատանքներով, մտահոգիչ հի-
ւանդութիւններու և դժուարութիւններու
մէջ կենդանի ողջակէզ եղաւ 16 ամիսներ,
երկինց մինչև մահուան դուռները երթա-
լով: Ոչ մէկ արտունջ ստկայն. ոչ մէկ
անձնական շահախնդրութիւն, այլ շարու-
նակ զոհարելութիւն:

1917ի մամաը, Սուրբաշայի մէջ զբո-
նուած ստեմ, Վարդապետի պատարագէն
քանի մը ժամ առաջ իմացած էր իր գա-
ժան ու անբաժան հիւանդութեան մասին,
բայց պատարագէն յետոյ իր շուրջ բոլոր-
ուած երկասարկութեան կ'ըսէր. «Երջա-
նիկ օրերէս մէկն է այսօր, տեսնելով մը-

խորթարութիւնը այս պատուական Հայու-
թեանը:

Հնդկահայը զգաց ու գնահատեց այս
բարձրութիւնը և վեհանձնօրէն լայն բա-
ցաւ իր սիրտը անոր «Տո՛ւր, Տո՛ւր» որին-
գին և տուաւ առատօրէն որչափ որ արդէն
անոր զաւլէն քիչ առաջ նուիրած էր իր
գոհաբերութեան բաժինը, իրեն յատուկ ա-
ռատածնունդութեամբ:

Թերեւս ոչ մէկ շրջանի մէջ այնչափ
արդիւնաւորութեամբ ու բազմապատկուած էր
իր խօսքին տաղանդը որչափ Հնդկաստանի
նուիրապետութեան:

Անոր հրաշագործ քարոզները կրօնա-
կան և ազգային վերակենդանութեան նոր
շունչ մը փչեցին դարեւ առաջ իրենց հայ-
րենիքէն զրկուած և ամէն օր գոյութեան
պայքարին մէջ ձուլումի ամենէն սաստիկ
վտանգներով շրջապատուած այդ ժողո-
վուրդի հոգիին մէջ: Խօսեցաւ, շարունակ
խօսեցաւ Հայուն սրբութիւններէն, անոնց
գեղեցկութիւններէն, անցեալի յաւիտեանա-
կան փառքերէն, ստեղծագործութիւններէն
ինչպէս նաեւ վիշտերէն, տառապանքնե-
րէն և ապագայի հաւատքէն ու յոյսերէն:

Բայց նուիրակը որչափ խօսքի ու աշ-
խատանքի նոյնչափ սրտի մարդ եղաւ Հընդ-
կահայոց մէջ: Իր բարձրութեան մէջ խո-
նարհ, դուրսհաղօրդ ու ընկերական, մօ-
տեցաւ բոլորին անխտիր: Ժամանակ գտաւ
նոյնիսկ անհատական ցաւերով, վիշտե-
րով եւ վէճերով զբաղելու եւ դարմանե-
լու: Իր շուրջ շտեղծած համակրութիւնը կը
տարածուէր շատ անգամ հայ շրջանակէն
դուրս: Կալկաթայի Անկիլքան Մայր Տա-
ճարի դասին մէջ երբ ան կը բազմէր իրի-
կուն մը, պատուոյ մասնաւոր աթոռի մը
վրայ՝ ի գլուխ տաններկու եպիսկոպոսներու,
և երբ քարոզիչ Եպիսկոպոսը անոր ծառա-
յութեան ու ժողովրդականութեան դրուա-
տիքը՝ կ'ընէր, ծանօթ իրականութիւն մըն
էր որ կը հրապարակէր: Ջրադաշտական
Պարսիներու հետ սրտակից եղաւ և կրնար
համբիւ մի քանի բարեկամներ: Ճամբորդած
ատեն միշտ կը փնտռէր Պարսին, հայ պատ-
մութեան կամ լեզուին նպաստ մը փրցնե-
լու: «Եթէ ժամանակ ունենայի պիտի խոս-
տովանցնէի ասոնց թէ՛ ինչու՛ն լուծե՛ն
Վարդանանի ասոնց պատարազմի մասին» կ'ըսէր
երբ կը զանուէր անոնց մէջ: Զինացիներու

հետ արգէն «ազգական» էր Մամիկոնեան
գծով, իսկ Հնդիկ պոստմոններու Սատհուն
եղաւ քանի մը տեղ:

Իր անսահման հետաքրքրութեան շնոր-
հիւ ոչ մէկ բան մնաց իրեն անծանօթ,
Հնդկահայոց անցեալէն ու ներկայէն: Թըղ-
թատեց դիւանական տոմարները, բացաւ
բոլոր հին ծրարները և ուսումնասիրեց ինչ
որ առնչութիւն ունէր Հայ կեանքին հետ:
Այցելեց հին ու նոր գերեզմանատուները,
քաղաքներու, լեռներու, անտառներու մէջ
և հաւաքեց բոլոր տապանաքարերու ար-
ձանագրութիւնները: Իր սուր յիշողու-
թեամբ, ամբողջ Հնդկահայութիւնը ի-
րենց կապերով, ռոխտը պրտով», անուն-
ներով եւ ծանօթութիւններով փոխադրեց
իր լայն ու խորունկ ճակտին ետեւ: Երբ
կը ճանչնար աշխիւ ու պարկեշտ Տիգրան
Ղուկասեանը, ա՛յ կրնար առանց չփոթե-
լու ուզուած ատեն թուել անոր հայրենի
տան անգամաց անունները ծննդեան կար-
գով և ծանօթութիւններով: «Ալէքսին և
Տիգրան, Մարիամ և Մարթան, Արշամ և
Հայկ, Եղիսարիթ և Աննա, Արամայիս և
Արտաշէս, Առաքել և Մարիկ, և վերջինը՝
Դստրիկ և այս տասներեքը ո՛րք ու առո՛ղջ
շնորհալի և սիրուն և իրենց ծնողքը տա-
կաւին 40-45 տարեկան. ձիթենի՛ պտղա-
լից»:

Սիրեց այսպէս իր առաքելութիւնը և
սիրեց Ջուղայեցին ուր որ տեսաւ: Այդ սի-
րոյ պատմութիւնը քսան տարի շարունակ
պատմեց իրեն յատուկ խանդով, Հնդկա-
կան աշխարհի խորհրդաւոր պատկերներով
շրջանակուած. միայն կը ցաւէր որ չկրցաւ
լոյս ընծայել իր «Հնդկահայքը» որ պիտի
ըլլար ոչ միայն սուրբ իր սիրոյն, այլ և
յաւերժական կոթող մը Ջուղայեցւոյ յի-
շատակին և ազնիւ նկարագրին:

Հնդկաստանի նուիրակութիւնը, աւելի
քան ունէ փորձառութիւն իր զոյգ Առաջ-
նորդական պաշտօններուն մէջ, եկաւ մի
անգամ ընդ միշտ հաստատելու իր հաւատ-
քը Հայ Եկեղեցւոյ Նախախնամական դերին
նկատմամբ և այնուհետեւ Ազգն ու Եկեղե-
ցին ապացուցուած համոզումի մը անալյալ
շեշտով կը լեցնէին իր խոհն ու խօսքը:
Գահիրէ վերադարձին իր առաջին քարոզի-
նէր կը խօսէր Հնդկահայոց մասին, կ'ըսէր.
«Հնդկահայերը կ'ըսեն ու Եկեղեցիին փա-

բած են իրենց գիտակցութեան մարող թափով: Կը սիրեն եկեղեցին իբրև մեծագոյն խարխիսը Ազգային գոյութեան և առանցքը իրենց կեանքին:»

Իբրև բոլորովին նորութիւն, Հնդկաստանէն տարաւ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ «առաքելութեան գործ» ստեղծելու զաղափարը: Ամէն օր հիացած ու զմայլած էր ուրիշ Եկեղեցիներու հսկայական գործունէութեան վրայ այդ ուղղութեամբ, և անհրաժեշտ կը նկատէր նմանօրինակ կազմակերպութիւն մը մեր Եկեղեցիին համար ոչ միայն իբրեւ պարտականութիւն մը, այլ եւ իբրեւ Հայ Եկեղեցւոյ վերակենդանութեան լաւագոյն միջոցներէն մին: Այդ զաղափարը երուսաղէմի Պատրիարքութեան շրջանին վերածուեցաւ «Ներքին Առաքելութիւն» ձևին և շիաց մին այն գեղեցիկ յոյսերէն զորս իր կեանքը կը խոստանար Երուսաղէմի Միաբանութեան: Հնդկաստանի Նուիրակութիւնը բերաւ իրեն Եւրոպայի Լիազօր Պատուիրակութիւնը, որ ուրիշ պատուաւոր էջ մը կը բանայ իր բեղուն կեանքին մէջ:

Երբ Փետրուար 10ին շիջաւ այդ կեանքը՝ Սիրուն ցրուած գլուխն հեռագիրներուն ի պատասխան լսուեցաւ նաեւ տխուր ձայնը Զուգայեցողք սփիւռքին, Զայնտէրուտի ասիերէն մինչև ասիերը Գանգէսի և հեռաւոր կղզիները Մալայան: «Տխուր ենք... և մեր տխրութիւնը ես առաւել...»: Եւս առաւել, այո՛, որովհետեւ անգուգական տապարը եղաւ նուիրումի, աշխատասիրութեան և զոհարբութեան և անվիճելիօրէն կը գրաւէր բարձրագոյն դիրքը անոնց շարքին մէջ, որոնք անկեղծօրէն և օգտակարապէս ծառայեցին իրենց ժողովուրդին, խօսքով և գրիչով: Տիպարը իրենց կոչումին հաւատարիմ այն հայ եկեղեցականներուն՝ որոնք խանդավառ սիրով անխոնջ ջատագովը հանդիսացան Հայ Եկեղեցիին և միշտ կենդանի ու պայծառ պահեցին անոր հոգին: Այս բոլորը և դեռ և՛ս առաւել կը հեղեղեն Զուգայեցողք սիրտերը արցունքաներով ցողելու ոչ միայն իր այրած սիրտն ու հոգին, այլ և իր գերեզմանը սրբավայր, որ միշտ կանաչ մնայ անոր յիշատակը և խնկելի խտէալը:

ԶՈՒՂԱՅԵԾԻ

«ԵՒ ԷՐ ԱՆԴ ԳԵՐԵԶՄԱՆ ՆՈՐ»

(Ամեն. Տ. Թորգոմ Պատրարի Հոգակոյսին առջեւ)

Առտուան դէմ հրնչող զանգին,
Զայնը խրոտվեց իմ հոգին,
Ներկայութեանդ անուրջէն,
Բաժնուեցայ տրխարզին:
Հոգիդ սակայն կը կանչէ զիս,
Սիրով գեղուն իր ծայնով,
Շարունակել երգին,
Թողած հետքը անվերջով,
Գերեզմանիդ առնիթեր.

Ուր խորհուրդներ եւ խոհեր,
Ու Պատգամներ

Կը սպասեն մեզ:

Այն սեւ օրէն մինչեւ այսօր,
Ո՛վ կուգայ որ,
Իբր ուխտաւոր,
Գերեզմանիդ Սրգաւոր:
Ուր ծաղիկներ դեռ իրենց
Զուարթ ժըպիտ կը սփռեն,
Անմահութեան այս մըթին,
Սանդղամատին առաջին,
Հողածածկեալ թարմ թումբին,
Երբ յիշատակըդ դեռ նոր,
Կը խօսի մեզ նորանոր,
Իր պատգամներն ամէն օր:
Քայլերս սակայն կ'ուղղուին,
Դէպի այն նոր, դէպի այն հին,
Ուխտատեղին

.
Զեմ կրցած դեռ հաշտուիլ,
Թէ ընդ հողովն այն խոնաւ,
Կը դադրի կեանք մը խօսող:
.

Ու հիմայ դուն եւ ես մինակ,
Սրբավայրին կամարին տակ,
Կեցած անշարժ

Հոգւոյս խրոտվը Երգին,
Պատմեցի քեզ լալագին

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Երուսաղիմ 14 Փետր. 1939